

ANA BATRIČEVIĆ

*Druga šansa: rad osuđenika sa psima
u KPZ Sremska Mitrovica*

Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd, 185 str.

Dr Ana Batričević, viši naučni saradnik Instituta za kriminološka i sociološka istraživanja, i u ranijim radovima se bavila proučavanjem pravnih okvira krivično pravne zaštite životne sredine, a posebno životinja. U skladu sa predloženim afinitetima autorke, jasno je i zašto je u monografiji koju prikazujemo pažnja posvećena upravo pitanjima koja se odnose na penološki tretman osuđenih lica koja se za vreme izdržavanja kazne zatvora bave dresurinom, negom i staranjem o psima. Osuđena lica, zahvaljujući navedenim aktivnostima stižu i saznanja i relevantan sertifikat koji će im poslužiti da posle izdržavanja kazne zatvora lakše dođu do zaposlenja; istovremeno, takav tretman trebalo bi da im izmeni poglede na život u društvenoj zajednici u kojoj bi trebalo da funkcionišu kao socijalno zdrave jedinke. Sve navedeno bi trebalo da doprinese ostvarenju opšte svrhe kažnjavanja – resocijalizaciji prestupnika. Sa druge strane, tretman je okrenut i ka socijalizaciji i poboljšanju stanja pasa koji se sklanjaju sa ulice u prostor u okviru samog zavoda, gde su im obezbeđeni kvalitetniji uslovi života u odnosu na one koji su postojali van azila.

Monografija se, pored uvoda i zaključnog dela, sastoji od osam celina

koje, sa različitih, teorijskih i na iskustvu utemeljenih osnova sagledavaju prirodu i posledice navedenog tretmana osuđenih lica u KPZ Sremska Mitrovica.

U prvom delu monografije autorke se bavila uopštenim crtama uticaja životinja na ublažavanje ljuske patnje kroz istoriju, te ukazala da su one imale važne uloge u tretmanu različitih oboljenja kod ljudi još od antičkih vremena, a sama ideja da bi životinje mogle imati uticaja na socijalizaciju ljudi pojavljuje se na početku prosvetiteljstva. Različiti autori su zauzeli stav da vreme provedeno sa životinjama ima pozitivno dejstvo na socijalizaciju ljudi, te su takvi stavovi počeli da se i u praksi primenjuju na tretman osoba sa mentalnim smetnjama još krajem osamnaestog veka. Takođe, monografija obrađuje i uticaj životinja na promene kod ljudi sa posebnim fokusom na zatvorsko okruženje i objašnjava da je prvi uspešni moderni terapijski program uz pomoć životinja realizovan u SAD 1975. godine, pri čemu se ne obazire samo na ulogu pasa na pozitivne promene osuđenih lica (što je slučaj u KPZ Sremska Mitrovica), već i na ulogu mačaka i konja.

Autorke je u drugom delu monografije obradila vrste intervencija baziranih na interakciji između ljudi i ži-

vojinja, ukazavši na to da je terapija uz pomoć životinja zapravo intervencija usmerena ka tome da doprinese boljitku pacijenata na fizičkom, emocionalnom i kognitivnom planu, te da se primenjuje od strane posebnog tima stručnjaka. Istaknuto je da razlika između odnosa osuđenih lica i životinja sa jedne strane i opšte populacije i životinja sa druge strane leži i u tome što se u prvom slučaju životinje dresiraju – što omogućava zatvorenicima da steknu znanja i veštine koje će im u postzatorskom životu omogućiti lakše snalaženje na slobodi i olakšati im zaposlenje.

Osim teorijskih i načelnih aspekata sagledavanja specifičnosti i suštine ovakvog tretmana osuđenih lica, monografija se bavi savremenim iskustvima u resocijalizaciji uz pomoć životinja, te se osvrće na različite prakse na uporednom nivou i iznosi zaključke o ključnim ciljevima ka kojima se teži pri primeni ovakvog vida tretmana. Pre svega, ciljevi se odnose na popravljavanje ponašanja osuđenih lica, razvoj veština i uključivanje osuđenih lica u obrazovne procese, a ističe se i da su se sami ispitanici u različitim ustanovama u svetu veoma pozitivno izrazili o programu i svojim iskustvima sa psima.

Normativni okviri za realizaciju programa rada osuđenih lica sa životinjama u Republici Srbiji su još jedna od tema koja okupira pažnju autorke. Ona se osvrće na ono što je pravnim normama u Srbiji predviđeno kao opšta svrha krivičnih sankcija – resocijalizacija, tj. uspešna reintegracija osuđenih lica u društvenu zajednicu, a čiji je krajnji cilj prevencija povrata. Ipak, prema stavu autorke, glavne prepreke ispunjenju svrhe kažnjavanja su zatvorske deprivacije osuđenih lica – pre svega, deprivacija slobode, heteroseksualnih odnosa, ma-

terijalnih dobara i usluga itd, zbog čega ona smatra da uključivanje životinja u postupanje sa osuđenicima doprinosi smanjenju osećaja lišavanja uobičajenih životnih aktivnosti i stanja, te da se usled toga prevazilaze i zatvorske deprivacije, a ovakav tretman u sebi sadrži i značajnu obrazovnu komponentu.

Autorke se osvrće na pozitivne zakonske propise, kao i na Evropska zatvorska pravila koja sadrže odredbe koje se odnose na sam način primene tretmana na lica lišena slobode. Programi rada sa životinjama utiču i na motivisanost samih osuđenih lica, a zahvaljujući mogućnosti udomljavanja pasa od strane porodica tih lica, ali i svih zainteresovanih ljudi van ustanove, omogućava se stvaranje komunikacije između osuđenika i šire društvene zajednice. Tako se u petom delu monografije ističe da tretman koji se sastoji u radu osuđenika sa psima predstavlja hibridni oblik postupanja jer podrazumeva rad osuđenika, njihovo obrazovanje i sticanje profesionalnih kvalifikacija (čime se, grubo rečeno, pružaju obrisi postpenalne pomoći osuđenim licima), kao i neposredniji dodir sa društvom van zavoda.

KPZ Sremska Mitrovica spada u ustanove za izvršenje kazne zatvora opšteg tipa u okviru kojih postoje zatvoreno, poluotvoreno (u kojem se navedeni tretman sprovodi), otvoreno i odeljenje za izvršenje mere pritvora. Osim ovih odeljenja, značajno je napomenuti da se u sklopu Zavoda nalazi i prihvatilište za pse sa teritorije te opštine.

Tretman sa životinjama se sprovodi od sredine 2017. godine, a prema reči autorke, ideja da se ovakav postupak sprovede je potekla posle posete zaposlenih jednoj ustanovi u Škotskoj; međutim, prednost naše prakse ogleda se u tome što osuđena lica mogu svakodnev-

no da budu u interakciji sa psima, dok je model koji im je poslužio kao uzor podrazumevao da lica lišena slobode moraju da napuštaju zavod da bi bili sa psima ili da se životinje svakodnevno dovode u ustanovu i odvođe iz nje.

Sam program se sprovodi na dobrotvornoj bazi, na osnovu ankete koju nadležni iz zavoda nude zainteresovanim osuđenim licima, a sama suština angažovanja osuđenika sastoji se iz tri segmenta: edukacije osuđenika za rad sa psima, svakodnevne dresure životinja, brizi o psima i održavanja prostora u kojem borave. Naročito je važan subjektivni kriterijum za učestvovanje zatvorenika koji se odnosi na njihovu motivisanost da u programu rade na sebi i u interesu dobrobiti pasa. Osuđena lica su podvrgnuta ovakvom tretmanu u grupama od četiri do šest lica i jednom nedeljno provode određeno vreme i sa psihologom, odnosno vodičem programa.

Ono što ovu monografiju čini naročito originalnom i značajnom za svakog koga interesuje primena navedenog tretmana osuđenih lica, kao i njegovih efekata je to da se autorka nije bavila samo posmatranjem sa distance. Naprotiv, sedmi deo monografije je posvećen impresijama učesnika u programu rada sa psima, koji iskazuju svoje stavove i emocije koje se kod njih javljaju kao posledica primene tretmana. U knjizi se primećuje da osuđenici bivaju sve motivisaniji za učešće u ovakvom tretmanu, kao i da pokazuju spremnost da nakon izvršenja kazne zatvora udome pse. Takođe, kao značajan pokazatelj toga da ovakav tretman doprinosi ispunjenju svrhe kažnjavanja je i to da se iz razgovora sa osuđenim licima, kod gotovo svakog od njih može uočiti nastanak

empatije. Naime, neki od ispitanika su ukazali da je dobra strane ovakvog tretmana, pored one koja ih sklanja sa ranijeg, lošeg puta, zapravo, postupanje u cilju dobrobiti pasa, njihovog sklanjanja sa ulice i mogućnosti da udomljavanjem žive bolje nego što je to bilo ranije.

Osim uticaja na svakog pojedinca individualno, autorka primećuje da je tretman rada sa životinjama doprineo i kvalitetnijem, zdravijem odnosu između osuđenika, što svakako utiče na smanjenje konfliktnih odnosa u zatvorskom okruženju.

Poseban segment monografije je okrenut ka tzv. danu otvorenih vrata kada se građani pozivaju da posete prihvatilište u Zavodu i da udome nekog od pasa iz ustanove. U toj situaciji, uspostavlja se neposredniji kontakt pripadnika šireg društva i osuđenika, što svakako doprinosi uspešnijoj resocijalizaciji osuđenih lica i smanjuje stigmatizaciju koja, po pravilu, sledi posle izdržavanja kazne zatvora i gotovo nikada ne jenjava.

Pored tekstualnog sadržaja, u monografiji se mogu naći i brojne fotografije (snimljene 2018. godine) na kojima su prikazani psi i osuđena lica zajedno. One svedoče o bliskosti koja je ostvarena sprovođenjem navedenog tretmana. Fotografije su krajem te godine bile izložene u Bartselona galeriji, a u decembru 2019. je u prostorijama Instituta za sociološka i kriminološka istraživanja otvorena i izložba fotografija „Sloboda u krugu”. Čini se da je autorka time ispunila očekivanja jednog osuđenog lica koje je, u razgovoru sa njom istaklo da se nada da će njen rad doprineti tome da se ljudi *spolja* upoznaju sa ovim tretmanom, te da će početi da udomljavaju pse.

Autorka je očigledno uspela da, kroz kombinovanje teorijskog i praktičnog pristupa proučavanju tretmana osuđenih lica uz pomoć životinja rečju i slikom izađe iz *kule od slonovače* u kojoj se naučnik može naći i što mu se često zamera. Neposrednim pristupom ona je uspela da svima koji su zainteresovani za proučavanje penalnog tretmana zatvorenika približi drugačiji oblik postupanja prema zatvorenicima i novu

dimenziju shvatanja svrhe kažnjavanja. Ostaje da se vidi da li će pogodnostima koje, na planu uticaja na ličnost i pozitivnih promena osuđenih lica, nudi ovaj tretman, biti poklonjena zaslužena pažnja od strane drugih ustanova, te da li će doći do njegove šire primene, možda u različitim varijacijama.

Lazar Đoković